

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA, 1944–1970

V. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

9. A KÁRPÁTALJAI TERÜLETI BÍRÓSÁG POLITIKAI ELÍTÉLTJEI

1946. január 22-én az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége rendeletben szabályozta az 1944. november 24-én – a szovjet fegyverek védő árnyékában – kikiáltott *Kárpátontúli Ukrajna* közigazgatását, amely szerint az átmenetet képező, a szovjetek által kreált „mini bábállamot” az Ukrán SZSZK Kárpátontúli területévé szervezték át.

Ezzel egyidőben hatályba lépett az SZSZKSZ Büntető Törvénykönyve, így az 1944 decemberében létrehozott *Rendkívüli Bíróság* helyett a *Kárpátaljai Területi Bíróság* ítélkezett a politikai ügyekben is.

9.1. A MEGTORLÁSOK FELELŐSEI

Az NKVD/KGB által irányított erőszakos szovjetizálást elősegítő bírósági, ügyészségi, állambiztonsági hivatalokban a megtorlásokat levezénylő szovjet apparatcsikok, pártfunkcionáriusok 1946 után is a korábban gyakorolt szerepkörükben, helyükön maradtak.

A megbízható elvtársak közül sok kárpátaljai patrióta vére tapad a „fővádló” **Andrasko Ivan** kezéhez, aki 1944-től 1946-ig Zakarpatzska Ukrajna, 1946-tól 1952-ig Kárpátalja megye főügyésze, a vádlottak padjára kerülő áldozatok számára élet-halál ura volt.¹

¹ **Andrasko Ivan Vasziljevics** (1919–1984) az NKVD kárpátaljai ügynöke, a háború előtt a prágai Károly Egyetemen szerzett jogi diplomát. 1944-től 1946-ig Zakarpatzska Ukrajna, 1946-tól

Fő tettestársa az ítéleteiről elhíresült vérbíró, **Ruszin Vaszil**², egykori partizánparancsnok, a megyei bíróság elnöke, akinek jogi végzettsége sem volt.

Az általa vezetett bírói tanács munkáját három titkár segítette, nevezetesen **Kampov Mihajlo I.** (egyben magyar tolmács), **Resetár Mária**, (egyben magyar tolmács) és **Tokár Georgij**. Valamennyien Kárpátalja szülöttjei, ruszin származásúak, azonban az NKVD hű szolgálói voltak. A bírósági tanács tagjai sorába tartozott az ugyancsak kárpátaljai **Kalinov Mihajlo G.**, **Lednej Iván D.**³, **Logojda Alekszej**⁴, **Nyamescsuk Vaszilij**⁵, **Varga Pjotr Iljics**⁶ nevű kommunista. Valamennyien vakon végrehajtották az NKVD/KGB utasításait. Közreműködtek az egykori magyar állami közhivatalnokok, a privat és civil szféra vezetői, a rendfenntartó erők, a német és magyar hadsereg egyes katonáinak, tisztjeinek felelősségre vonásában, koncepciós perek lebonyolításában, a 15-20 évig tartó szabadságvesztések kiszabásában, a halálos ítéletek meghozatalában.

A koncepciós nyomozati anyagokat, vádiratokat az NKVD/KGB és a SZMERS nyomozótisztjei állították össze. Feljebbvalóik utasítása alapján folytatták le a kihallgatásokat, a számukra fontos vallomások kicsikarása érdekében az áldozatokat ütötték-verték, és más különféle kínzásoknak vetették alá. Az általunk megvizsgált, a kihallgatásokat rögzítő jegyzőkönyvekben, vádiratokban a következő állambiztonsági tisztek neveivel találkozhatunk: **Belicsko**, a munkácsi állambiztonsági apparátus munkatársa; **Fedorov** hadnagy, az ilosvai körzeti osztály műveleti munkatársa; **Gavrilov** hadnagy, a Kárpátaljai Állambiztonsági Főosztály (a továbbiakban KÁF) 3. osztályának műveleti

1952-ig Kárpátalja megye főügyésze. Az NKVD utasításai alapján, mint fővádló közreműködött (az ungvári Rendkívüli Bíróságon) az egykori magyar állami közhivatalnokok, a privat és civil szféra vezetői, a rendfenntartó erők, a német és magyar hadsereg egyes katonáinak, tisztjeinek felelősségre vonásában, koncepciós perek lebonyolításában, a 15, 20 évig tartó szabadságvesztések kiszabásában, a halálos ítéletek meghozatalában. 1952-ben kizárták a pártból, mivel a csehek alatt egy polgári lap munkatársa volt. Ezt követően haláláig különböző bírósági, ügyvédi feladatokat látott el.

² **Ruszin, Vaszil Pavlovics** (Lecovica, 1918) az NKVD kárpátaljai ügynöke, 1940-ben az NKVD 5 évre ítélte, mint szovjet határsértőt. 1944 szeptemberében ugyancsak az NKVD partizán parancsnokként vetette be Kárpátalján. A Rendkívüli Bíróság elnöke, a megyei bíróság elnöke, a megyei végrehajtó bizottság elnöke volt.

³ **Lednej Iván D. (alias Vaszilij Olenics)**, 1930–1934-ben Kijevben tanult, visszatért, 1939-ben a SZU-ba emigrált, 1941-től a szovjet hadseregben speciális feladatokat látott el. 1944-ben visszatért, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

⁴ **Logojda Alekszej** egyben a nagybereznai körzet ügyésze.

⁵ **Nyamescsuk Vaszilij** (alias Nikolaj Nedály, Jónás István, Ivan Fjodorovics Zseleznyak) NKVD ügynök, 1939-ben a SZU-ba emigrált, 1944 tavaszán visszatért, speciális feladatokat teljesített, a későbbiekben az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

⁶ **Varga Pjotr Iljics** (alias Román Salek, 1896–1979), 1939-ben a SZU-ba emigrált. 1944-ben visszatért, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja

munkatársa; **Glusczenko** őrnagy, a KÁF parancsnoka; **Jerjevics** kapitány, a KÁF főnyomozója; **Kartasov** kapitány, a munkácsi körzeti nyomozói osztály munkatársa; **Kurocskin** hadnagy, a KÁF munkatársa; **Krecsko**, a KÁF nyomozói osztályának munkatársa; **Kovalenko** alhadnagy, a szolvai körzeti osztály műveleti tisztje; **Lenyisinec Iván**, a KÁF kommandánsa; **Malign** alhadnagy, a KÁF műveleti munkatársa; **Marias**, a KÁF nyomozója; **Omelsuk** főhadnagy, a KÁF „K” részlegének parancsnokhelyettese; **Opalenik**, a KÁF munkatársa; **Popovics**, a KÁF munkatársa; **Proszkurin** hadnagy, a KÁF 2. osztálya 5. részlegének műveleti munkatársa; **Sadrin** őrnagy, a KÁF nyomozói osztályának parancsnoka; **Szimir**, a KÁF műveleti munkatársa; **Sztroganov** kapitány, a munkácsi nyomozói osztály munkatársa; **Tokmacsev** hadnagy, a KÁF 2. nyomozói osztályának parancsnoka; **Tverkin** alhadnagy, a KÁF 3. osztályának parancsnoka; **Vinokurov**, a KÁF munkatársa és mások.⁷

A Kreml urának vérebei voltak ők Kárpátalján. Szétverték a polgári társadalmat, kiszűrték a szovjethatalom úgynevezett ellenségeit, könyörtelenül leszámoltak a vidék elitjével, a népirtástól sem riadtak vissza, ezeket küldték Gulág-rabságba, a szovjet haláltáborokba. Lelketlenül közreműködtek a koncepciós perekhez szükséges nyomozati anyagok összeállításában. Az általuk megküldött nyomozati anyagok alapján az ungvári Kárpátaljai Területi Bíróság súlyos ítéleteket hozott.

Zsúfolásig megtöltötték az ungvári börtönt, amelynek abban az időben **Pop Dimitre** volt a parancsnoka. Együttműködő társa volt **Glik Vaszilik**, az Ungvári Börtön igazságügyi orvosszakértője, aki közreműködött a kivégzésekről, öngyilkosságokról készített jegyzőkönyvek felvételében.

Megjegyzem, hogy Zakarpatzska Ukrajina idejében a halálos ítéleteket és a kegyelmi kérvényeket a Kreml által patronált helyi kommunista vezér, **Turjanica (Turef) Ivan**⁸, a Népi Tanács elnöke bírálta el. A döntéshozatalba a Népi Tanács

⁷ Lásd bővebben: Dupka György: *A kárpátaljai magyarság, németiség elhallgatott tragédiája, 1944–1946*. György Dupka: *A Hidden Tragedy: The Fate of Hungarians and Germans in Subcarpathia, 1944–46*. (angol–magyar monográfia.) Fordította: dr. Ortutay Péter. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020.

⁸ **Turjanica (Turef), Ivan Ivanovics** (1901–1955) az NKVD kárpátaljai ügynöke. A kárpátaljai kommunista mozgalom vezető személyisége. Magyar katonaként részt vett az első világháborúban. 1925-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja. 1930–1933 között a Harkovi Kommunista Újságírói Főiskola hallgatója, Kárpátaljára visszatérve bekapcsolódott a szakszervezeti mozgalomba, különböző tisztségeket lát el. 1939-ben a Szovjetunióba emigrált, ahol különböző beosztásokat kapott. Jelentkezett az I. Csehszlovák Hadtestbe, annak kötelékében harcolt. Hazatérése után Zakarpatzska Ukrajina Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkára, majd a Népi Tanács elnöke (1944–1945) lett. Kárpátalja Szovjetunióhoz történő csatlóása után a megyei pártbizottság és a megyei tanács vezetője, ezenkívül az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsának képviselője (1946), az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselője, elnökségének tagja (1947) volt.

elnökségének tagjait is bevonta: **Boreckij Sz. V., Borkanyuk C. I., Cuperjak M. V., Csekan F. I., Kercesa I. J., Kerecsanyin I. J., Kopolovics I. I., Lintur P. I., Moldavcsuk M. V., Szova Petro Petrovics /Szova Péter/, Tarahonics Dimitrij. M., Teszlovics V. M., Vas, /alias Vas János) /Ivan Mihajlovics, Wájsz Sámuel Leopoldovics /alias Varga Sándor, VáclávVásely, Karel Wolf/)**

Az NKVD/KGB felügyelete alatt többek között közreműködtek a kárpátaljai magyar és német katonaköteles férfiak internálásának, a jóvátételi munkára mobilizált német nők és férfiak elhurcolásának, a német családok deportálásának megszervezésében, a vidék szovjetizálásában. Egyöntetűen Kárpátaljának a Szovjetunióhoz való csatolásáért szálltak síkra.

Több száz kárpátaljai lakost ítélték el törvénytelenül az említett büntető törvénykönyv 54., 58. paragrafusa cikkelyeinek alapján⁹, akiknek túlnyomó többségét a 90-es évektől rehabilitálták. (Megjegyzendő, hogy a Területi Bíróság ítéletei alapján összesen 48 személyt végeztek ki, a holttesteket az ungvári Kapos utcai temetőben, a régi sírok között hantolták el éjszaka, titokban, a sírhantok megjelölése nélkül.)

1946-tól a kegyelemgyakorlás és a bírósági döntések felülbíráltási jogát az SZSZKSZ Legfelsőbb Bírósága és az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Bírósága vette át.

1947-től 1970 áprilisáig 565 kárpátaljai magyar, német lakost ítélték el törvénytelenül az említett büntetőtörvénykönyv 54., 58. paragrafusa cikkelyeinek értelmében, akiket a későbbiekben rehabilitáltak.

Az elítéltek megoszlása büntetések szerint

ítélet	elítéltek száma
halálbüntetés	5
kivégzés	4
kegyelem	1
25 év	243
15-20 év	5
10-15 év	2
5-10 év	216
1-5 év	72
nem ismeretes büntetés	17
Összesen	565

Dupka György szerkesztése a Reabilitovani isztorijeju Zakarpatszka oblaszty. I. kötet alapján (VAT „Vidavnictva Zakarpattye” Uzsgorod, 2003). A továbbiakban: RIZO I. 2003...

⁹ Dupka György: *Koncepciós perek magyar elítélteji*. Intermix Kiadó, Budapest–Ungvár, 1993.

A Kárpátaljai Területi Bíróság 1947–1970 között bűnösnek vélt 565 politikai elítéltjéből 31 a nő. Öt halálos ítélet született, ebből négyet végrehajtottak, egy személy kegyelmet kapott.

9.2. A POLITIKAI MEGTORLÁS KIVÉGZETT ÁLDOZATAI

Kárpátaljai elit képviselőinek a háború után bekövetkezett letartóztatása, fogsága és halála kapcsán jeles helytörténeszek tollából számos publikáció jelent meg.¹⁰

A magyar képviselők szenvedéstörténete az itt látható emlékkönyvben olvasható: <https://mek.oszk.hu/17900/17938/17938.pdf>

¹⁰A kivégzett, lágeregekben elhunyt kárpátaljai magyar képviselők (1945–1949). Bródy András és társainak emlékkönyve. Szerkesztette: dr. Dupka György–dr. Zubánics László. Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság–Intermix Kiadó, 2017. Tárolt változat: [https://mek.oszk.hu/17900/17938/Számláló: 2243. \(2022.06.01.\)](https://mek.oszk.hu/17900/17938/Számláló: 2243. (2022.06.01.));

Bendász István–Bendász Dániel: *Helytállás és tanúságtétel*. A munkácsi g.k. egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria-Écriture, Ungvár–Budapest, 1994.

Lásd még: Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. I. Új Ember Márton Áron Kiadó, Budapest, 2004.

Botlik József: *Hármas kereszt alatt*. Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum, Budapest, 1997.

Bródy András.

A szerző gyűjtése.

A Bródy András képviselő, ruszin-magyar politikus ungvári családja körében. A szerző gyűjtése.

A *Bródy-csoport*¹¹ pere néven elhíresült, egyben a legismertebb kirakatper **Bródy András**¹² (1895) ungvári ruszin politikus, népvezér nevéhez és kárpátaljai képviselőtársaihoz fűződik.

Őket a népbíróság az ungvári Uránia Moziban (ma: a Proszvita ukrán egyesület székháza) nyilvános tárgyaláson ítélte el 1946 májusában.

A vidék ismert újságíró-szerkesztőjét, volt kárpátaljai miniszterelnököt, magyar országgyűlési képviselőt (1939–1944) a háború után a SZMERS és az NKVD nyomozótisztjei 1944. november 22-én, más források szerint 25-én letartóztatták. Képviselőtársát, **Demkó Mihályt** is ekkor tartóztatták le, zárták az ungvári börtönbe.

A továbbiakban a levéltárban fellelhető, publikált kihallgatási jegyzőkönyvek alapján kirajzolódik **Bródy András** meghurcoltatásának, elítélésének forgatókönyve.

1944. november 25. A letartóztatási rendeletet Bródy András tudomására hozták. Az iraton fennmaradt Bródy aláírása: „*A jelen rendeletet 1944. november 25-én tudatták velem.*”

1944. december 5. Bródy Andrást ezen a napon vezették legelőször kihallgatásra, amelyet **Maglevanij** alezredes, a SZMERS 4. alegységének

¹¹ A csoport tagjai: Bencze György, Bródy András, Demkó Mihály, Kricsfalusy-Hrabár Endre, Ortutay Jenő, Riskó Béla, Spák Iván, Zsegora Ödön.

¹² Botlik József: *Nemzetüket szolgálták*, Budapest, 2020. 375. o.

parancsnokhelyettese vezetett. A kihallgatás kezdete 18.00 óra, megszakítva december 6-án 01 óra 25 perckor.

1944. december 15. Bródy András kihallgatása ezen a napon folytatódott, ez volt a második nap.

1944. december 30. Bródy András kihallgatásának folytatása.

1945. január 13. Bródy András kihallgatásának folytatása.

1945. január 16. Bródy András kihallgatásának folytatása.

1945. június 12. Belicskó, Kárpát-Ukrajna állambiztonsági főnöke aláírta a **Bródy András** elleni vádemelésről szóló rendeletet.

1945. június 12. A vádemelés után újra kihallgatták Bródy Andrást, az Autonóm Földműves Szövetség (AFSZ) vezetőjét. A kihallgatás az ungvári NKVD-börtönben 11.30-kor kezdődött, 14.30-kor befejeződött. Kihallgatótisztek: **Akszenov**, a ZU állambiztonsági főosztály munkatársa, **Hrisztinyenko**, a ZU állambiztonsági főosztály munkatársa, rajtuk kívül a jegyzőkönyvet Bródy is aláírta.

1945. június 14. Az e napi kihallgatáson a nyomozóhatóság arra törekedett, hogy „leleplezze” Bródynak magyar ügynök voltát.

1945. október 24. Kijevben az ukrán NKVD nyomozati osztályának vezetője, **Lvov** őrnagy elrendelte Bródy András ellen a pótlólagos vádemelést, amelyet helyettese, **Goron** százados készített elő.

1946. május 4. Folytatódott Bródy András pere. Jegyzőkönyv készült a megyei bíróság esti üléséről **Ruszin Vaszil**, Kárpátontúli Ukrajna Megyei Bíróságának elnöke, **Andráskó Iván** megyei ügyész részvételével.

1946. május 6. Bródy András és társai kirakatperében jegyzőkönyv készült a Megyei Bíróság reggeli üléséről **Ruszin Vaszil**, Kárpátontúli Ukrajna megyei bíróságának elnöke, **Andráskó Iván** megyei ügyész részvételével.

1946. május 6. Bródy András és társai kirakatperében jegyzőkönyv készült a Megyei Bíróság esti üléséről **Ruszin Vaszil**, Kárpátontúli Ukrajna megyei bíróságának elnöke, **Andráskó Iván** megyei ügyész részvételével.

1946. május 7. Bródy András és társai kirakatperében jegyzőkönyv készült a Megyei Bíróság reggeli üléséről **Ruszin Vaszil**, Kárpátontúli Ukrajna megyei bíróságának elnöke, **Andráskó Iván** megyei ügyész részvételével.

1946. május 7. Bródy András és társai kirakatperében jegyzőkönyv készült a Megyei Bíróság reggeli üléséről (Bródy András mellett **Demkó Mózes** részvételével).

1946. május 7. Bródy András és társai kirakatperében jegyzőkönyv készült a Megyei Bíróság reggeli üléséről (Bródy András mellett **Demkó**

Mihály vádlott kihallgatásáról) **Ruszin Vaszil**, Kárpátontúli Ukrajna Megyei Bíróságának elnöke, **Andráskó Iván** megyei ügyész, **Tudóvsi** és **Krizsanovszkij** védők részvételével.

1946. május 8. Bródy András és társai kirakatperében jegyzőkönyv készült a Megyei Bíróság esti üléséről (Bródy András mellett **Spák Iván** vádlott kihallgatásáról) **Ruszin Vaszil**, Kárpátontúli Ukrajna Megyei Bíróságának elnöke, **Andráskó Iván** megyei ügyész, **Tudóvsi** és **Krizsanovszkij** védők részvételével.

1946. május 23. A Kárpáti Igaz Szó idézte az ügyész vádbeszédét: „*Bródy András, Demkó Mihály és Kricsfalusy-Hrabár Endre, a magyar parlament képviselői „történelmi gazzett ocsmány hordozói [...] hadd haljanak meg most a nép és a bíróság akaratából, ocsmány árulókhoz illő szégyenteljes halállal.*”

1946. május 25–26. Ungváron a Kárpátaljai Területi Bíróság Bródy Andrást, Kárpátalja (Podkarpatszka Rusz) első miniszterelnökét, magyar parlamenti képviselőt, lapszerkesztőt, a Kárpátaljai Autonómista Agrárpárt egykori vezetőjét, kormányzói biztost a következő vádak alapján ítélték el: „kollaboráció” (a Horthy-rendszerrel való együttműködés), „népellenes tevékenység, hazaárulás”, „fasiszta bérenc”, „vatikáni ügynök”, „amerikai kém” stb.

Az USZSZK BTK-ja 54. §-nak 6., 13., 11. és 10. cikkelyei alapján vonták felelősségre. Koholt vádakkal golyó általi halálra és teljes vagyonekbobzásra ítélték.

1946. december 7-én hajtották végre a halálos ítéletet.¹³

A szemtanúk elbeszélése szerint az akkor 50 éves Bródy András (1895–1946.12.07.) halálraitélt ruszin politikusnak a turjaremetei születésű, **Maruszja**¹⁴ nevű egykori ruszin partizánlány, a későbbiekben az NKVD állományába sorolt börtönőr és hóhér volt a kivégzője. Tetemét az eddigi bizonyítékok szerint az ungvári Kapos utcai temetőben titokban hantolták el.

A család impozáns villáját elkobozták, feleségét gyermekeivel az utcára tették. Akadtak bátor és segítők emberek, akik az éhhaláltól megmentették őket.

¹³ RIZO, I. 2003. 211.

¹⁴ **Kuruc Mária**, az NKVD kárpátaljai ügynöke, ismertebb nevén Maruszja. A Perecsenyi járási Turjaremete szülőtte. Tkanko O. alezredes partizáncsapatának volt tagja, a leghírhedtebb ungvári ítéletvégrehajtó lett. Ő végezte ki többek között a halálra ítélt Bródy András magyar parlamenti képviselőt és társait.

Az elkobzott Bródy-villa Ungváron. 1988-tól itt működik az UNE Ungvári Hungarológiai Központja. A szerző gyűjtése.

Majd a rendszerváltás előtti években fia, **ifj. Bródy András** ungvári grafikus, festőművész kezdeményezésére édesapját először 1989. december 22-én, majd 1991-ben¹⁵ másodszor is rehabilitálták. Megjegyzem, az ungvári ügyészség „indokolatlanul büntetett személynek” nyilvánította Bródy Andrást.

ifj. Bródy András (1941–2021) megköszöni édesapja kitüntetését a magyarországi ruszinok budapesti rendezvényén, 2010 áprilisában. A szerző gyűjtése.

¹⁵ RIZO, I. 2003. 211.

Az NKVD hóhérai a Bródy-csoport többi tagjával is hasonlóan elbántak.

A Bródy-per második áldozata a munkácsi **Demkó Mihály**¹⁶ (1894) ruszin politikus, újságíró-lapszerkesztő, magyar országgyűlési képviselő volt, aki egyben Munkács megyei jogú város képviselőtestületének tagja is volt.

Az NKVD 1944. november 22-én letartóztatta. A hajdani Autonóm Földműves Szövetség elnökségi tagja. A vád: Horthy-fasiszta bérenc, vatikáni ügynök, amerikai kém. 1946. május 25-én golyó általi halálra ítélték. 1946. december 7-én kivégezték.¹⁷

A Bródy-per második áldozata a Tökésfaluban, magyar családban született **dr. Kricsfalusy-Hrabár Endre**¹⁸ (1890) nyugalmazott csendőrezredes, Ungváron a kárpátaljai kormányzói biztosság tagja, a magyar országgyűlési felsőházi tagja. 1946. május 25-én halálra ítélték. 1946. december 7-én kivégezték.¹⁹

A fentebb ismertetett Bródy-per halálraítéltein kívül, az alábbi, Kárpátalja visszacsatolása után meghívott országgyűlési képviselők (1939–1944) ügyében született koncepciósi politikai ítélet.

Bencze György (1885) Bilkén gazdálkodó, iparos, magyar országgyűlési képviselő, A Kárpátaljai Területi Bíróság döntése értelmében 10 évet kapott. GULÁG-rabként Szibéria egyik lágerében halt meg. 1991-ben rehabilitálták.²⁰

(ifjabb) Riskó Béla (1865) kövesligeti ügyvédet, autonómista politikust, magyar országgyűlési képviselőt a Bródy-csoport tagjaként vonták perbe. A Kárpátaljai Területi Bíróság (a Bródy-perben) 5 évre ítélte, GULÁG-rabként Szibéria egyik lágerébe került. További sorsa ismeretlen. 1991-ben rehabilitálták.²¹

Zsegora Ödön (1893) vasúti tisztviselőt, magyar országgyűlési képviselőt a Bródy-csoport tagjaként vonták perbe. A vérbíróság (a Bródy-perben) 1946-ban 10 évi szabadságvesztésre ítélte. GULÁG-rabként Szibéria egyik lágerébe került. További sorsa ismeretlen. 1991-ben rehabilitálták.²²

¹⁶ BOTLIK 2020: 303.

¹⁷ RIZO, I. 2003. 307.

¹⁸ BOTLIK 2020: 130.

¹⁹ RIZO, I. 2003. 417.

²⁰ RIZO, I. 2003. 181.

²¹ RIZO, I. 2003. 602.

²² RIZO, I. 2003. 232.

Megjegyzem, hogy a fentebbi három országgyűlési képviselő sorsa máig ismeretlen. Örökre eltűntek valamelyik Gulág-táborban.

dr. Ortutay Elemér édesapja sírjánál úton hazafelé a lágerből. Ábez, 1956 szeptembere. (A szerző gyűjtése)

Ortutay Jenő²³ (Tarna, 1889–Ábez, 1950. 12. 24.) személyében egy elkötelezett görögkatolikus esperest, kanonokot, szentszéki tanácsost, Beregszász polgármesterét (1928–1938), magyar országgyűlési képviselőt (1939–1944) tisztelhetünk, akit letartóztatása után aposztáziára akartak kényszeríteni, a Bródy-csoport tagjaként vonták perbe, 10 év katorgára (kényszermunka), 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték. A Vorkuta környéki szénbányában dolgoztatták. A munkatáborban szerzett betegség következtében a kiszabadulása előtt következett be halála. A Komi Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság ábezi lágerében halt meg. Ott temették el, ahol sírját mindössze egy L-36 feliratú fatábla jelzi. 1991-ben rehabilitálták.²⁴

²³ RIZO, I. 2003. 537.

²⁴ RIZO, I. 2003. 537.

*Ortutay Jenő és családja. Az aposztáziát elutasító apa és fia.
A szerző gyűjtése.*

Eddig csak egy vértanúnak ismerjük az elhalálózása helyét és sírját. Ezt pedig **Ortutay Elemér** az emlékiratában²⁵ tudatta, mivel a lágereből hazafelé tartva Ábezben felkereste apja sírját, amely fölött imát mondott. Fiát, **dr. Ortutay Elemért**, az ungvári papi szeminárium teológiai tanárát, szintén kényszermunkára ítélték, mert ő is elutasította az aposztáziát, de ő 1956-ban kiszabadult.

Szintén lágertürelő: **Spák Iván**²⁶ (1900–Budapest, 1976) politikus, újságíró, magyar országgyűlési képviselő. Őt is a Bródy-csoport tagjaként vonták perbe. Ungváron a Kárpátaljai Területi Bíróság (a Bródy-perben) 10 évre ítélte, GULÁG-raként Szibéria egyik lágerebe került, a megpróbáltatásokat csodával határos módon túlélte, 1976-ban Budapesten hunyt el. 1991-ben rehabilitálták.

A vidék lakosságát megfélemlítő elítélésük, illetve GULÁG-ra való elhurcolásuk után – **Spák Iván** kivételével – tragikus, ismeretlen körülmények között haltak meg.

Az ukrán szélsőséges nacionalisták az Ungváron, a Kapos utcai temetőben felállított emlékkeresztet többször meggyalázták, kidöntötték.

A Szolymai Emlékparkbizottság kezdeményezésére a Munkácsi Vármúzeumban a sztálinizmus áldozatait bemutató állandó kiállításon látható Bródy András domborműves emléktáblája (alkotója **Matl Péter**), mellszobra (alkotója **Mihajlo Beleny**) és az általa vezetett parlamenti képviselőcsoport tevékenységével kapcsolatos anyagok (a kiállítás kurátorai: **Dupka György**, **Meskó János** és **Fuchs Andrea**).

²⁵ Ortutay Elemér: „...holnap is felkel a nap”. *Emlékeim*; Intermix, Ungvár–Bp., 1993.

²⁶ RIZO, I. 2003. 762.

Tisztelgés a meghurcolt magyar képviselők emléktáblájánál a Munkácsi Vármúzeumban. A szerző gyűjtése.

Nem a Bródy-csoport kirakatperéhez tartozott a nagytiszteletű **szinicsáki dr. Fenczik István**²⁷ (Nagylucska, 1892–Ungvár, 1946) görögkatolikus lelkész, ruszin politikus, középiskolai és teológiai tanár, országgyűlési képviselő (1939–1944) megbüntetése.

dr. Fenczik István. A szerző gyűjtése.

²⁷ BOTLIK 2020: 307.

Budapesten került a SZMERS Katonai Kémelhárítás Frontparancsnoksága munkatársainak karmaiba, 1945. március 31-én letartóztatták. Ugyanolyan sorsra jutott, mint a Pokarpatszka Rusz, a Horthy-adminisztráció egykori hivatalnokai, jól ismert politikusai, állami és közéleti személyiségei, akiket a „*nép adáz ellenségeinek*” kiáltottak ki. Dr. Fenczik István is ebbe a kontingensbe tartozott.

Budapestről az ungvári börtönbe szállították, lelki terrorral felérő kihallgatások következtek.

1945. szeptember 6-án a vádemelés után újra kihallgatták dr. Fenczik Istvánt, az Orosz Nemzeti-Autonóm Párt (RNAP) vezetőjét. A kihallgatás az ungvári NKVD-börtönben 11.30-kor kezdődött, 24.00-kor befejeződött. Közben 17.00-tól 20.00 óráig szünetet tartottak. A kihallgatótiszt: **Marcsenko**, a ZU állambiztonsági főosztály munkatársa, rajta kívül a jegyzőkönyvet dr. Fenczik István is aláírta.

1945. szeptember 9-én újabb jegyzőkönyv készült dr. Fenczik István, az Orosz Nemzeti-Autonóm Párt (RNAP) vezetője személyes archívumának lefoglalásáról és átadásáról a Zakarpatszka Ukrajna UNKGB munkatársai számára. A két zsáknyi iratot Ungváron a Ruszkaja u. 11. szám alatt lévő Lam nyomdában **Obuhov** hadnagy és **Kozár** hatósági ügyintéző vette át.

Mindezek után felismerte, hogy két út áll előtte: élet vagy halál. Életben maradhat, ha elfogadja az NKVD ajánlatát, hogy pravoszláv püspök legyen.

Görögkatolikus szent hite megtagadása helyett a vértanúságot választotta. Nem akart az embertelen hatalom eszköze lenni. Tette ezt – a feljegyzések szerint – azzal a kijelentéssel, hogy „*Görögkatolikus pap ilyen mélyre nem süllyedhet*”. Ezzel mepecsételte sorsát.

Bírósági perét 1946. június 3–14 között folytatták le. Jegyzőkönyvi kivonat dr. Fenczik István, az Orosz Nemzeti-Autonóm Párt vezetőjére kimért halálos ítéletről: „*a Kárpátaljai Megyei Bíróság az USZSZK Büntetőtörvénykönyve 296., 297. paragrafusaiából kiindulva, továbbá az 54-4., 54-11. és 54-13. paragrafusok alapján Fenczik Istvánt golyó általi halálra ítélte.*”²⁸ Rövidesen az ungvári börtönben tarkólövessel kivégezték. Az ungvári Kapos utcai temetőben jeltelen sírban temették el. 1992. február 24-én rehabilitálta a megyei bíróság.

Tudomásunk van arról is, hogy 1947 folyamán **Földesi Gyula** magyar országgyűlési képviselő az NKVD szambori (ma: Szambir) lágerbörtönében kihallgatás közben halt meg.

Ilniczky Sándor görögkatolikus kanonokot, a munkácsi görögkatolikus székeskáptalan nagyprépostját, pápai protonotáriust, a magyar országgyűlés

²⁸ RIZO, I. 2003. 700.

felsőházának örökös tagját, a kárpátaljai kormányzati biztos főtanácsadóját a szovjet hatóságok az aposztázia (hitehagyás) megtagadása miatt letartóztatták, majd 20 évre ítélték. GULÁG-rabként életének 58. és papi működésének 33. évében a szibériai Tomszkban gyanús körülmények között halt meg. 1991-ben rehabilitálták.

A meghurcolt kárpátaljai honatyák mindannyian méltók az egykor általuk képviselt ruszin, magyar nép emlékezetére.

Nevüket felvésték a Szolyvai Emlékparkban 2016. december 7-én felavatott, a magyar felsőházi tagok és képviselők vértanúságát megőrkítő emlékkeresztre (**Mihajlo Beleny** alkotása).

A sztálinisták által meghurcolt kárpátaljai magyar képviselők, felsőházi tagok 2022-ben felújított emlékkereszte a Szolyvai Emlékparkban. A szerző gyűjtése.

A Kárpátaljai Területi Bíróság által halálra ítélték közül **Franc János** (1913) técsői tűzoltóparancsnok részesült kegyelemben, akit 1946. december 31-én ítélték el. Majd az SZSZKSZ Legfelsőbb Bírósága felülbíralva a korábbi döntést, 1947. június 2-án 25 évi szabadságvesztésre mérsékelte az ítéletet. 1992-ben rehabilitálták. További sorsáról nincs adat.²⁹

Folytatása következik.

²⁹ RIZO, I. 2003. 711.

